

natos a nők képzésének fokozása, számukra is minél több pálya megnyitása.

Mint mindig, úgy ezuttal is a tiszta ügyszeretet vezetett fenti fejtegetéseimben. Csak a polgári iskoláknak a reformra már nagyon is megérett ügyén segítünk, ha nem vesszük le e kérdést a napi rendről, sőt a nagyérdemű Magyar Pädagogiai Társaság alkalmat nyújt arra, hogy havi felolvasó ülései valamelyikén a polg. iskola ügye is megvitattassék.

VOLENSZKY GYULA.

OLASZORSZÁGI KÖZÉPISKOLAI REFORM- MOZGALMAK.*

A középiskola reformjának kérdése forrongásban tartja mindenütt az oktatásügygel foglalkozók elméjét. Mindenki érzi, tudja, hogy a mai középiskola, úgy mint van, nem felel meg a haladó kor követelményeinek. A tudományok minden ágának, különösen azonban a reál tárgyaknak óriási arányokban való fejlődése mindinkább lehetetlenné teszi, hogy mai középiskoláink teljes és alapos általános műveltséget nyujtsanak az ifjú nemzedéknek, másrésről pedig a gyakorlati élet ezerféle követelményeivel szemben legalább egyik-másik életpályára igazán előkészítőül szolgáljanak.

Ilyetén viszonyok közepette nekünk, magyaroknak, különösen nehéz a helyzetünk. Bennünket az európai államok középiskoláinak általános baján, gondján kívül a kis nemzetek átka, a *soknyelvűség* mizeriája is nyom. A tanulás idejének legjavát meddő nyelvtanulásra kell fordíttatnunk: az országban általában 4, a végeken többhelyt 5 nyelvvel, mint rendes tantárggyal kell növendékeinknek küzdeniök. S e nyelvek közül 3, illetőleg 4, jóformán a középiskola mind a nyolcz osztályán végig folyton emészti a tanulásra szánt idő javarészét.

Pedig világos, hogy a nyelvek, sőt az élő idegen nyelvek tanulásáról is lehetetlen lemondanunk, mert ez által egyrésről megnehezítenők az európai kulturával való összeköttetésünk fenntartását, másrésről a nyelvtudat s így a műveltség fejlesztésének

* Felolvasta a szerző a M. Päd. Társ.-nak 1885. márcz. 16-ikán tartott rendes havi ülésén.

egy hatalmas eszközét bocsátanók ki kezünkől. Ha pedig a nyelveket továbbra is oly mértékben akarnók tanítani, mint eddigelé, le kellene mondanunk arról, hogy középiskoláinkat a haladó kor követelményeinek színvonalán tartsuk s le kellene mondanunk arról is, hogy nemzeti kulturánk mívelését intenzívebbé tegyük, mert az idegen nyelvi órák felemésztik a tanítás idejének java-részét.

Nekünk tehát, hogy ez áldatlan helyzetből valami úton-módon kiszabaduljunk, megkettőztetett éber figyelemmel kell kísérnünk a külföldi középiskolai oktatás, különösen a nyelvekkel való elbánás terén jelentkező reformmozgalmakat.

Különösen érdekes reánk nézve e nemben Olaszország. Nemcsak azért, mert itt, a hol az anyanyelv a legegyszerűsebb örököse a latinnak, a hol minden kődarab a régi Róma dicsőségéről szól, a hol az ókori történet nagy része nem egyéb, mint a hazai történelem ókora, a legideálisabb és legjogosultabb viszonyokkal találkozunk a klasszikai oktatásra nézve: hanem különösen azért, mivel ez egységes nemzet, mely szinte a közelmúlt napokig teljesen fölöslegesnek tartotta a klasszikai iskolában bármely élő idegen nyelvnek tanulását, újabban élénken foglalkozik a reáltudományok vívmányainak s az élő idegen nyelveknek az eddigi tantervbe való beolvasztásával s így egy vagy más részben, akár a jó követésének, akár a rossz elkerülésének céljából, hasznos lehet reánk nézve eljárásuk ismerete.

Olaszország, mely önálló, viruló kulturájánál fogva egykor a népek vezére, tanítója volt, ma a nevelés és tanítás terén teljesen a német szellemnek hódol.

E meglepő jelenség alapoka kétségkívül a politikai viszonyokban, a német fegyver franciaországi diadalaiban s a hármasszövetségben kerendő; fejlődése és elhatalmasodása azonban a német kultúra megismerésében s az ez által keletkezett önkénytelen tiszteletben leli magyarázatát.

Már tizenegy évvel ezelőtt, midőn azon szerencsés helyzetben voltam, hogy az olaszországi viszonyokat közvetlen tapasztalatok alapján tanulmányozhattam, nem kevésbé meglepő volt reám nézve, hogy míg Felső-Olaszországban nagyon is élénk volt még a *tedesco* szónak 'buta' értelemárnyalata, vagy gyűlöletes értelmezése, Közép- és Déli-Olaszországban pedig a polgárság nagy körében egyáltalában nem találkoztam oly emberrel, ki csak egy

árva szót is tudott volna németül: addig az Ennio Quirino Visconti című előkelő római liceumnak s a római egyetemnek tanárai valóságos rajongással beszéltek a német tudomány fejlődött voltáról. A tanárok igyekezőbbjei nemcsak Róma történetét s a latin klasszikusokat tanulmányozták német művekből és német kommentátorokból, hanem a romanisztikában s a speciális olasz philológiában is a németeket ismerték el mesterüknek; iskolai latin-görög tankönyveik pedig általában német művek átdolgozásai voltak. A keletkező új iránynak megfelelő lelkesedés az egyetemi hallgatók soraiban is észlelhető volt már: nápolyi, kalábriai fiúk bámulatra méltó szorgalommal feküdtek neki a német nyelv tanulásának. Mai napság pedig — noha a német nyelv a klasszikai iskolába még mindig nincs behozva s az *Istituto Tecnico*-ban is csak fakultatív tárgy — a műveltség egyik fontos tényezőjének kezdik már tekinteni a német nyelv tudását; előkelő családokban pedig ép oly ott-honossá kezd válni a német benne és guvernánt, mint nálunk.

Mindebből nemcsak divatnak, hanem erős kulturális hatásnak jeleit olvashatnók ki, ha egyáltalában jelekből kellene itélni. Ez azonban teljesen fölösleges, mert elég hangosan és világosan szól Itália gazdag pädagógiai irodalma, melynek minden lapja elismeréssel adózik a német kulturának s ha követendő példára, vagy lemásolandó mintára van szüksége, mindig csak Németország felé fordul tekintete.

Az olaszországi tanügyi reformtörekvésekben ennél fogva a tradicionális önálló törekvések s a mult jogánál fogva még mindig erős francia szellemi áramlat mellett a hatalmas német kultúra hatásával fogunk találkozni. Látni fogjuk, hogy itt is általános a panasz a középiskola ellen; keresik a hibát a tanároknak, tanulóknak s az iskola szervezetében. A tanférfiak két táborra oszlanak. Az utilitarismus s az idealismus, a reális és humanista irány erős harcokat vívnak az irodalomban és parlamentben; a miniszterek az *egységes középiskola* eszméjével, a *tulterhelés* megszüntetésével, a *latin tanítás redukálásával*, a *görög nyelv fakultatívvá* tételével s a *nemzeti műveltség* megszilárdításának kérdésével foglalkoznak. Minden miniszternek első és legsürgősebb teendője, a mint tárczáját átveszi, elődjének intézkedéseit eltörölni, új tantervet adni s ha van benne ambíció, akkor a középiskola teljes reformálását is kilátásba helyezni.

Az olasz középiskolák szervezete — tudvalevőleg — nagy-

ban eltér a mienktől. A mi gimnáziumunknak ott a liceo-gimnasiale felel meg. A gimnázium öt osztályból áll s ennek betetőzése a három évfolyamból álló liceum. A gimnázium egy-egy osztályában — a matematikát és természettudományt kivéve — minden tárgyat egy tanár tanít; a liceumban szaktanárok működnek. A görögöt a gimnázium negyedik osztályában kezdik, tehát öt éven át tanítják. Élő idegen nyelv csak 1891 óta szerepel rendes tárgyként a tantervben*; ekkor hozta be Villari miniszter a francia nyelvet kötelező tárgyként a gimnázium három osztályába, összesen 9 heti órában. A liceumban nem folytatják a francia nyelvet, mert azon elvből indulnak ki, hogy 3 év elegendő az iskola által nyújtható elméleti ismeret megszerzésére; a többi a család dolga. Vallástant az állami iskolákban nem tanítanak, mert ezt is a nevelés feladatának tartják. A konviktussal egybekötött iskolákban azonban rendes tárgy a hittan, a provinciális iskolákban pedig a szülők akaratától függ, vajjon részt vegyen-e fiuk a hittanórákban, vagy sem. Ily módon a heti óraszám a tornával együtt a gimnáziumban 23—27, a liceumban minden osztályban 26.

Mily csekélynek tűnik fel ez a szám a mi átlagos heti 30 óránkkal szemben!

És mégis folyton hangzik a panasz, hogy az ifjúság túl van terhelve, hogy a sokféle tárgy elnyomja a tudomány szeretetét, mert az ifjú, midőn már azon korban volna, hogy egy-egy kedvelt tárgyába örömmel belé mélyedne, idejét és figyelmét 7—8 tantárgy között kénytelen megosztani.**

Reáliskola Olaszországban nincs. Van azonban olyan iskolánk, mely azon egész körre kiterjeszkedik, melyet nálunk a reál- és polgári iskolák, ipar- és gazdasági intézetek, kereskedelmi és tengerészeti akadémiák s egyrészen a műegyetem némely disciplinái töltenek be.

Fölösleges volna a társaság illustis tagjai előtt az iskolát részletesen ismertetnem; csak főbb pontjaiban fogom az iskola szervezetét a Tanáregyesületi Közlöny 1884/5. évi folyama VII.

* V. ö. Az olasz gimnázialis liceumok. Irta Körösi Sándor. Orsz. középisk. tan. egy. közlöny. 1893/4. XVII. évf. 636. l.

** Le scuole secondarie classiche e tecniche di Roma. Valentino Cigliutti. Roma. 1884. 7. l. — La scuole classica in Italia. — Gius. Chiarini. Nuova Ant. 1894. 255. l.

füzetében közölt cikkem alapján szíves hallgatóim emlékezetébe idézni:

«A gyakorlati életpályára készülő olasz gyermek az elemi iskola végeztével a «*Scuola Tecnica*»-ba lép, mely három évfolyamból áll. Tantárgyai: anyanyelv, francia nyelv, hazai történet, egyetemes földrajz, polgári jogok és kötelességek, számtan, algebra, mértan, rajz, kereskedelmi ismeretek, könyvvezetés, természetrajz és egészségtan, a természettudomány és vegytan elemei és szépírás.

A *Scuola tecnica* tehát már magában véve is teljes egészet képez, úgy hogy a 13—14 éves fiú, ha abba akarja hagyni az iskola-látogatást, az elemi ismeretek egy kis egészével mehet kereskedésbe, vagy mesterhez tanulónak.

A ki azonban folytatni akarja iskolai pályáját az a *scuola tecnica* elvégzése után az *Istituto tecnico*-ba lép, mely szakosztályokra oszolva, (négy évfolyamból áll. E szakosztályok: 1. mathem.-fizika, 2. földmérés, 3. gazdaság, 4. kereskedelem és számviteltan, 5. ipar.

Nincs meg minden *Istituto tecnico*-ban mind az öt szakosztály, néhol csak kereskedelmi, másutt csak a földmérő, vagy a gazdasági szakosztály van meg a törzs, a math.-fizikai szakosztály mellett. E tekintetben a helyi körülményekhez alkalmazkodnak. Az ipari szakosztály is városok szerint különböző gyakorlati célt követ.

A *scuola tecnica* és az *istituto tecnico* két különálló, egymástól független intézet; amaz rendszeren a gimnázialis liceummal kapcsolatos, a mennyiben ugyanazon preside vezetése alatt áll, emez külön presidé-nek van alárendelve. *Scuola tecnica* majd minden gimnázium mellett van, *istituto tecnico* azonban csak a nagyobb városokban.»

Talán említenem is fölösleges, hogy ily városok között az *Istituto tecnico* tanárai részéről örökös a panasz a *Scuola tecnica* ellen. «A növendékek semmit sem tudnak, elméjük pallérozatlan.» S e panaszok — úgy látszik — jogosultak is. Chiarini szerint (N. Ant. 1894. 254. l.) a tanulók kvalitása rossz; az első osztály termeibe alig lehet beszorítani a sok gyermeket, de a III.-ba már csak nagyon kevesen jutnak fel; ezenkívül a quantitas is nagy, a tanárok pedig gyengék, mert a modern képzésű jelesebb tanárokat mind a gimnáziumokban alkalmazzák. Végül a vizsgálat is tulságosan enyhe.

Lássuk már most, hogy jártak el az olasz közoktatásügy vezetői, hogy e sok panaszon segítsenek, az általános óhajoknak eleget tegyenek s a középiskolát a haladó kor igényeinek tekintetbe vételével újjá teremtsék.

A «Nuova Antologia» múlt évi juliusi számában Chiarinī Józseftől egy alapos tanulmány jelent meg «*La scuola classica in Italia dal 1860 ai giorni nostri*» czimen. Chiarini itt, tüzetes kritikát gyakorolva, egybeállította az olasz közoktatásügyi minisztereknek a klasszikai iskolára vonatkozó intézkedéseit 1860-tól kezdve a múlt év július haváig.

Ennek kapcsán futó pillantást vethetünk az olasz középiskola 30 évi fejlődésére.

* * *

1862-től az imént említett czikk megjelentéig 10, azóta pedig ismét 1, összesen tehát 11 újra meg újra módosított utasítás és tanterv szabta meg a klasszikai iskolák teendőit.

E forrongó állapot symptomái azonban csak 1866-ban kezdenek mutatkozni. Eladdig tanulók és tanárok teljesen meg voltak elégedve az eredménnyel. Azt hitték, eleget tudnak görögül és sokat a latinból; és «kétségtelen is, hogy jóval többet tudtak néhai jó Shakespeare-nél, a kiről tudvalevő, hogy nagyon keveset értett a latinhoz s még kevesebbet a göröghöz.» Az önáltatás addig tartott, míg az egyes intézetek tanári kara idegen hozzájárulás nélkül végezte az érettségi vizsgálatot (*licenza liceale*). A mint azonban 1866-ban *Berti* miniszter, hogy az iskolák jó állapotban lételéről megbizonyosodjék, vizsgáló bizottságot küldött ki az érettségire, az illúzió szélyelfonlott. *Ez időtől kezdve indult meg és foly mind a mai napig a panasz az olasz középiskola ellen.*

Ez időtől fogva az ország minden liceumába a központi vizsgáló-bizottság távirati úton küldi meg az érettségi írásbeli tételait az olaszból, a latinból és görögből, s ez eljárást később a matematikára is alkalmazták.

Az első évi tételek azonban egy ideális liceum kiváló jó tanulójának képességeihez voltak szabva. Az eredmény tehát nagyon kedvezőtlen volt. A vizsgálatok illetően mértéktelen szigorítása még mai napig is örök panasz forrása. Akkoriban pedig az egész közvélemény felzúdult ellene. Mindazonáltal az intézkedés megmaradt, minék következtében a folytonos módosítások korszaka.

állott be: minden miniszter utasítás-, tanterv-, vagy legalább is órarendváltoztatással igyekezett a bajon segíteni.

Coppino miniszter 1867-ben a liceumot úgy reformálta, hogy osztályonkint csak öt tantárgyuk legyen. Az érettségi eredménye mindazonáltal nem ütötte meg a mértéket.

Majd *Correnti* miniszter 1874-ben bizottságot küldött ki, hogy keresse meg a baj gyökerét és tegyen javaslatot, miképen lehetne rajta segíteni.

A kutatás eredménye az lett, hogy visszatértek a 14 évvel azelőtti tantervhez. Az időközben tett módosításokból nem maradt egyéb, mint hogy a latin és görög óraszama a liceum három osztályában 13¹/₂ órától 15-re emelkedett, a mit a következő évben *Bonghi* miniszter, a központi vizsgáló-bizottság javaslata szerint 20-ra emelt; egyúttal pedig a matematika heti 12 óráját is kétfélével szaporította.

Mire azonban ez a rendelet napvilágot látott, *Bonghi* helyett ismét *Coppino* lett miniszterré, a ki elődje szándékainak sikeresebb végrehajtása érdekében a rendeletet felfüggesztve, a latin és görög heti óráinak számát 21-ben, a matematikáét pedig ismét 12-ben szabta meg. Az így nyert két órát, aztán visszaadta a filozófiának, mely így 5-ről ismét 7-re emelkedett.

Hogy pedig a Casati-féle törvényt meg ne sértse, mely szerint a liceumi tanárok heti 15 óránál többre nem kötelezhetőek, de másrésről a megszorodott óraszámnál fogva új tanerőket alkalmazni se legyen kénytelen, elrendelte, hogy a liceum II. és III. osztályában (tehát a mi VII. és VIII. osztályainknak megfelelő évfolyamokban) a latin és görög nyelv tanítása közös legyen.

E tantárgy-egyesítés 1888-ig maradt érvényben, még pedig a tanítás nagy kárára, mert a mit óraszámában nyertek, elvesztették a tanítás eredményességében; az egyesített osztályok ugyanis sokkal népesebbek voltak, semhogy a tanár a feladatok javítására s az egyes tanulókkal való fejtegetésre annyi gondot fordíthatott volna, mint az elkülönített osztályokban.

Világos, hogy az érettségi ez intézkedés által nem lett eredményesebbé, úgy hogy *Coppino* miniszter 1878. évi január 26-iki körlevelében maga is panaszkodik, hogy az általa életbe léptetett újítások nagyon kevés sikert eredményeztek: az érettségiző tanulók olasz és latin dolgozatai egyáltalában nagyon hiányos képzettségről tanuskodnak.

Bacelli miniszter 1882-ben a tananyag olyatén elrendezésével igyekezett a permanens bajon segíteni, hogy a liceum III. osztályára csak hat tantárgy jusson s így az érettségi vizsgálat is megkönnyíthessék. Ezzel egyidejűleg egyéb, mai napig is érvényben levő rendeleteket adott ki; hogy ugyanis: a tanév október 1-jén kezdődik és július 31-én végződik; a kezdő hónap első fele s az utolsó egész hó a vizsgálatoknak és adminisztráczióknak munkáknak van fenntartva; a jobb tanulók a vizsgálat alól jutalomkép felmentetnek; a természetrajz tanítása a gimnáziumra is kiterjesztetik.

Bacellinek a liceumbeli tárgyfelosztásra vonatkozó s a tanuló ifjuság terheinek megkönnyítésére czélzó rendeletét *Coppino*, ki 1884-ben harmadszor is miniszterré lett, haladéktalanul eltörülte. Új tanterv lát napvilágot, mely visszaállítja az előbbi tárgyfelosztást, az érettségi írásbelit a latinból olaszra való fordítással toldja meg, helyette pedig a matematikából megszünteti az írásbeli vizsgálatot. Egyuttal a heti óraszámot a liceum I. oszt.-ban 27-re, a II. és III.-ban 27^{1/2}-re emeli.

Ez intézkedések folytán mind sűrűbben hangzik fel a panasz, egyrészt a vizsgáló-bizottság, másrészt a közönség köréből.

1888-ban tehát *Coppino* miniszter, «hogy a városok és provinciák panaszain segítsen», új utasítást és tantervet dolgoz ki.

Ez alkalommal lép fel Olaszországban az egységes középiskola jelszava és vele együtt az a szándék, hogy a német nyelvet a liceumba is bevigyék.

Az országgyűlés közoktatásügyi bizottsága ugyanis a *Coppino* javaslatának tárgyalásával foglalkozván, *Martini Fernando*-nak, a későbbi miniszternek, mint előadónak indítványára, elvétette a miniszter javaslatát és helyette egészen új, a miniszterével ellentétes javaslatot készített.

E szerint a *középiskola egységes* lesz. A négy alsó osztály gimnázium nevet visel s jelenlegi tárgyai helyett a *scuola tecnica*-nak tárgyait tanítják, de ezenkívül még latint is; a gimnázium folytatásaként a négyosztályu liceum szolgál, a természetrajz helyett *német nyelvel*.

E tervezet, mint látható, az *Istituto tecnico*-t, vagyis a mi szakiskoláinknak és reáliskolánk felsőbb osztályainak megfelelő, gyakorlati életpályákra nevelő középiskolát érintetlenül hagyja, csakis a reáliskolánk három alsó osztályának megfelelő *scuola tecnica*-t olvasztja be a gimnáziumba.

Az egységes középiskolának létesítése azonban ez alkalommal nem sikerült, mert az országgyűlésnek nem volt ideje a tervezettel foglalkozni.

Még ugyanazon évben ugyanis *Boselli* foglalta el a Monte-Citorión a közoktatásügyi miniszteri széket. Bosellit a klasszikai oktatás hívei azzal vádolják, hogy intézkedései a görög eltörlésére irányítvák.* Ő volt az ugyanis, a ki a liceum két felső osztályában a latin és görögre nézve a közös tanítást megszüntette s ennek érdekében irgalom nélkül megnyirbálta a liceum minden tárgyának, különösen a görögnek heti óraszámát; csak az olaszt hagyta érintetlenül. Egyúttal, hogy a matematikát jogaiba visszahelyezze, a tanulók szabad választására bizta, vajjon a görögből vagy a matematikából óhajtanak-e írásbelit tenni.

A Frary könyve által Európaszerte ébresztett eszmék tehát itt is vihart keltenek, a melynek hullámverései az irodalom terén mai napig sem simúltak el.

1891-ben *Villari* lett miniszterré. Első és legszorgosabb kötelességének tartotta elődje minden intézkedését felforgatni: felemelte a liceum heti óráinak számát, különösen a görög órákét (15-ről 22-re); kötelezővé tette mind a görögből, mind a matematikából az írásbeli érettségit. Behozta ezenkívül a *francia nyelvet* kötelező tárgyként a gimnázium három osztályába és összeállította a tanárok rangsorozatának lajstromát.

1892-ben ismét változás áll be a Minerva palotában. A közoktatásügyi kormányt *Martini* kezeire bizzák. Martini, mint láttuk, a gyökeres reformok híve. Már négy évvel ezelőtt, mint a közoktatásügyi bizottság előadója, az egységes középiskola tervét akarta a képviselőházzal elfogadtatni. Most, mint miniszternek, módjában állott tervét megvalósítani. Míg azonban az új törvényjavaslattal, az összes középiskolák reorganizációjának tervével elkészült, átmeneti intézkedésekhez kellett folyamodnia, hogy az oktatást addig is tűrhető mederben tartsa. Május hóban tehát új tantervet ad ki, mely bölcs mérséklettel a középúton halad két elődje tanterve között. Különös súlyt fektet az olasz, a latin s a történelem tanítására; a görögöt a gimnáziumra és liceumra nézve együttesen 17 órában állapítja meg, vagyis kettővel több órát szán neki, mint

* V. ö. erre nézve *Erődi Béla* érdekes adatait. Tan. Egy. Közl. 1888/9. 331. l.

Boselli és öttel kevesebbet, mint közvetetlen elődje, Villari; egy-egy órával kevesebbit a fizika és matematika óráit s így ismét helyreállítja a liceum minden osztályában a 24 órát.

Ez átmeneti intézkedések mellett serényen foglalkozik kedvelt eszméjének, az egységes középiskolának tervével. A képviselőházban tett kijelentése szerint, a középiskola tanulói «sokat nyelnek, de keveset emésztnek.» Merész koncepcióval meg is alkotja az *egységes középiskola* újabb radikális tantervét.

E szerint:

Az *egységes középiskola* három alsó osztálya *gimnázium* nevet visel, de latint benne nem tanítanak; a *gimnázium* átveszi egy tárgy kivételével, a *scuola tecnica* egész tananyagát. Erre épül a *liceum*, mely öt évi tanfolyamból áll; itt kezdődik a latin nyelv tanítása. Martini meghagyja a mai liceum összes tantárgyait, csak a filozófiát törli. Két új tárgyat is felvesz, még pedig a klasszikai régiségeket és a *német* nyelvet; az utóbbival szemben azonban a *görög nyelvet* fakultatívvá teszi. A liceum három első éve közös; tárgyai: olasz és latin irodalom, történelem, földrajz, matematika és görög nyelv vagy német facultative. A legfelső két évfolyam növendékei az olasz egyetem szakosztályai szerint négy csoportra oszlanak, de közös tárgyaik is vannak; még pedig: olasz irodalom, latin irodalom, történelem, földrajz. Az irodalom-bölcsészeti szakra készülőek ezenkívül görög nyelvet, klasszikai régiségeket és egy tetszés szerint választott tárgyat tanulnak; a jogtudományra készülőek klasszikai régiségeket és két, tetszés szerint választott tárgyat; az orvosi szakra készülőek fizikát, természetrajzot és egy tetszés szerint választott tárgyat, a matematikai szakra készülőek pedig matematikát, fizikát és egy tetszés szerint választott tárgyat kötelesek a közös tárgyakon kívül tanulni. Az érettségit a két felső évfolyam tárgyai-ból teszik.

Az egységes középiskolának eme radikális tervezete azonban mindeddig csak tervezet maradt, mert Martini kilépett a minisztériumból, mielőtt javaslatát a parlament elé terjeszthette volna.

Megmaradt minden a régiben. A panasz tovább foly, hogy a *scuola tecnica* állapota tarthatatlan, a klasszikai iskolában a növendékek nem tudják a sok tudományt megemészteni, a görög továbbra is rendes, kötelező tárgy maradt és Chiarini szerint «az érettségiző növendékek háromnegyed vagy $\frac{4}{5}$ része valamint azelőtt, úgymost sem képes Homéroszból 10 sort improvizálva lefordítani.»

Most ismét *Bacelli* a miniszter. Elöttem fekszik a folyóiskolai év október 20-kán kelt királyi decretummal kiadott legújabb iskolai Rend-szabályzat és Utasítás,* melyben *I. Umberto* törvény erejével ruhazza fel *Bacelli* miniszter legújabb javaslatát s érvényteleneknek nyilvánítja mindazon előbbi intézkedéseket, melyek ezzel ellenkeznek.

Az új *Regolamento*, mint a hogy a miniszter a rend-szabályzat végéhez függesztett, a kir. főigazgatókhoz (*RR. Provveditori agli Studi*) és a klasszikai iskolák fejeihez intézett körlevelében mondja, tulajdonképen csak a multból érvényben levő törvények és rendeletek foglalatja, csakhogy nagyobb tért nyit a tanárok és tanulók szabad tevékenységének, különösen azzal, hogy visszahelyezi jogaiba az érettségi vizsgálat alól való felmentést s a tanulók országos versenyét. A miniszter különösen az olasz és a latin nyelv és irodalom tanításának eredményességét hordja szíven. Nagyon meg van elégedve a klasszikai iskola újabb tanári nemzedékével, mindazonáltal pædagogiai disszertációnak is beváló atyai intéssel fordul hozzájuk és inti őket, kedveltessék meg az ifjúsággal a gimnázium I. osztályától kezdve *Cicero*, *Livius*, *Vergilius* és *Horatius* nyelvét. Ha azonban a tanárok — így szól a miniszter — grammatikai szabályok ridegségeivel és bonyodalmaival mutatják és riasztják a kis növendékeket, akkor ezt a czélt el nem érik. Rájuk cizitálja *Quintilian* szavait, a ki a grammatikáról azt mondja, hogy «*necessaria pueris, jucunda senibus*»: az ifjúnak szükséges, de nem kellemes. Ép azért a példa mindig előzze meg a szabályt.

Így folytatja az észszerű, modern tanításmódból vett intéseit. a többi tárgyakra nézve is, egyúttal azonban kijelenti, hogy a jelen rendszabályzat csak azért nem változtatja meg az érvényben levő tantervet, mert *legközelebb az egész középiskolai oktatásra kiterjedő reformjavaslatot fog a parlament elé terjeszteni.*

* * *

Íme a 29 éves reformmozgalom eredménye, a francia nyelv felvétele a gimnázium III., IV. és V. osztályába és egy sokatmondó, de még többet sejtető ígért.

Bacelli terveire nézve találgatásokba nem bocsátkozhatunk,

* *Regolamento per i Gimnasi e Licei approvato con regio Decreto. 20. ottobre 1894. — Ditta G. B. Paravia e Comp. — Roma. Torino.*

az az egy vélemény azonban általánosan el van terjedve, hogy a jövő klasszikai középiskolájából a német nyelv nem fog hiányozni. Értesüléseim szerint a liceum I. és II. osztályában, tehát a mi gimnáziumunknak megfelelő VI. és VII. osztályban fogják tanítani.

Az itt vázolt nagy reformhajsza, különösen a Baccelli intő szavai után azon véleményt kelthetné bennünk, hogy az olasz középiskolában tulajdonképen nem a tanterv, nem a szervezet, hanem a tanárok tanító képességének fogyatékosága az, a mi a vezető köröket folytonos módosításokra sarkalja.

Annyi bizonyos, hogy methodus dolgában, különösen a tanítás kezdő fokán, mi jóval előbbre vagyunk náluk, mindazonáltal nem szabad az olasz iskolákban szerezhető ismeretek mértékét kicsinyelnünk. Mi boldogoknak vallhatnók magunkat, ha anyanyelv és nemzeti irodalom dolgában, a latin nyelv és klasszikai irodalom-történet terén oly eredményeket érhetnénk el, mint az olaszok. Náluk e tekintetben sokkal fokozottabbak az igények, mint mi nálunk; az iskolát nemcsak a nemzeti kultúra fényes múltja, hanem az irigylésreméltóan gazdag modern irodalom is támogatja törekvéseiben. A tanuló az olasz dolgozatok írása alkalmával sűrűn forgatja anyanyelvének teljes szótárát, a frazeológiát s a szynonymák gyűjteményét, a tanár pedig nemcsak a nyelvre, hanem a stílusra nézve is a legaprólékosabb részletekig menő tanácsokkal tud növendékének szolgálni, még pedig nemcsak az olasz, hanem a latin nyelvi dolgozatok javítása alkalmával is.

Az olaszok reformokra való nagy törekvésében tehát nem a tanárképzés kétségtelen hiányait, hanem a nemzetek életében ép úgy mint az egyes emberek között napjainkban mutatkozó küzdelmes verseny oly jelenségeit látom, melyek reánk nézve is kiválóan érdekesek, még pedig nemcsak azért, mert a haladás lobogója alatt vívott küzdelmek mindig számíthatnak az ember érdeklődésére, hanem azért is, mert a mi bajainkra nézve, a nyelvkérdés ügyében azt látjuk belőle, hogy középiskolánk fájós részeit nálunk is jóval könnyebben lehetne orvosolni, ha az élő idegen nyelvek tanítását kevesebb évfolyamra szorítanók.

Nem tartozom azok közé, a kik a tantervek nyakra-főre való megváltoztatásának hívei. Csáky gróf áldásos intézkedése, a görög-pötlő tanfolyam behozatala egyelőre eléggé megszilárdította középiskoláinkat arra nézve, hogy a mi nemzeti érdekeink szempontjából is annyira fontos ügynek Európa egyéb államaiban való fejlő-

dését nyugodtan bevárhassuk, addig pedig a megadott irányban, a görög-pótló tanfolyam fejlesztésével igyekezzünk helyzetünkön segíteni.

Majd meglátjuk, mily példával jó segítségünkre Olaszország!

Én meg vagyok győződve, hogy ez ország könnyen hevülő, de egyúttal kiválóan gyakorlatias népe, mely költészetben és kereskedelemben egyaránt mesterévé tudott lenni Európának, meg fogja találni az utat, a melyen haladva, egyrésztől csorbitatlanul megőrizheti önálló, virágzó nemzeti kulturáját, másrésztől a reális tudományokat is oly mértékben szolgáltatathatja az ifjú nemzedéknek, hogy a középiskoláiban elért eredmény tekintetében ne kelljen pironkodnia kedvelt példaképe, Németország mellett. *Chi vivrà, vedrà!*

KÖRÖSI SÁNDOR.

A GÖRÖGPÓTLÓ TANTERV REFORMJÁRÓL.*

1. *A vita anyaga*: A törvény behozatala óta letelt 4 év eredményéről véleményyt mondottak dr. *Váczy János* 1894-ben az Orsz. T. E. K. máj. füzetében: A kétféle magyarnyelvi oktatást hibáztatja és az eredményt a magyar irodalmi tananyagból nem tartja kedvezőnek, a görög irodalmi tárgyak beosztását helytelennek itéli és helyesebb sorrendet hoz javaslatba. — Dr. *Horváth Balázs* f. é. febr. 24 én a kassai tanári körben: A görög-pótló irodalmi tárgyak tanításának eredménye s tantervük reviziójáról cz. alatt a görög-pótló tanfolyam behozatalakor kitűzött három czélt: *a)* a gymn. nyelvioktatás eredménytelenségének orvoslását, *b)* a gymn. tanítás gyakorlatibb irányba terelését, *c)* az egységes középiskolára átmenetelt: el nem értnek és a jelen tanterv útján el nem érhetőnek nyilvánítá. — Dr. *Csengeri J.* f. é. márcz. 3-iki felolvasásában e cikkekre reflektálva, részben a maga szempontjából helyesbitve kijelenti, hogy «a görög-pótló tanfolyam fentartása tárgyainak bárminő megszüntetése mellett is, czéltévesztett». Elvül mondja ki, hogy a mit a görög műveltségéből e tanfolyam átadhat, ahhoz joga van minden növendéknek, az általánosan kötelezővé teendő, a magyar irodalmi

* Felolvasta a szerző, mint formulázott hozzászólást a görög-pótló tanterv reformjáról szóló vitához a M. P. Társ.-nak 1895 ápril 20-ikán tartott rendes havi ülésén.